

„ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И РЕГИОНАЛИЗАЦИЯ“ – ПРОЦЕСЪТ КАТО УНИВЕРСИТЕТСКИ КУРС

Стела Дерменджиева, Тамара Драганова

„GLOBALIZATION AND REGIONALIZATION“ – THE PROCESS AS A UNIVERSITY DISCIPLINE

Stela Dermendhieva, Tamara Draganova

Abstract: *The necessity of studying globalization and regionalization as a complex process and a general tendency in the modern development is revealed, results from the structure of the modern post-industrial society. This article presents the processes of globalization and regionalization as a university course. Globalization and regionalization are objective processes of the modern society and a necessity for the development of humanity, which requires knowledge of their nature, development, functions, features, characteristics, dimensions, tendencies and problems. The university course is proposed from the position of geographic and spatial structure and priorities in the development of the world economy.*

Keywords: *globalization, regionalization, complex process, post-industrial society.*

*„Глобализацията... най-големият икономически
и обществен прелом от индустриалната револю-
ция насам ...“*

Д. Меснер

Глобализацията е комплексен процес, породен от приложението на информационните технологии, необходима фаза в технологичното обновление на света, която трансформира цялостно социалната и стопанската структура и взаимодействията между социалните субекти, променя антропогенните дейности и начин на живот, води до планетарни промени в политиката, икономиката, социума, образованието, културата и др. Взаимосвързаността и взаимодействието между неделимостта на глобализацията и регионализацията детерминират съвременната житейска картина, която изисква нейното наблюдение и изследване, анализ и синтез, оценяване на интегративния информационен поток в полза на човешкото общество.

Рефлексия от протичащите процеси на глобализация и регионализация са съвременните кризи и катастрофи в политическия, икономическия и социалния живот. Познването на същността на хорологичните и холистичните изме-

рения на глобализацията и регионализацията увеличават и надграждат интегриращия и синтезиращия потенциал на населението. Необходимостта от изучаване на глобализацията и регионализацията като цялостна тенденция в съвременното развитие произтича от структурата на съвременното постиндустриално общество.

Утвърденият в учебните планове университетски курс по *Глобализация и регионализация* е навременен и необходим. Той допринася за общото личностно развитие на обучаемите, продължава развиването и усъвършенстването на знанията, уменията и компетенциите за критично мислене, разкриване на причинно-следствени връзки и закономерности, идентифициране и решаване на проблеми, последици, тенденции и аргументирано изразяване на активна гражданска позиция. Развиването на съвременното технологично и информационно общество изисква формиране на обективен научен светоглед през призмата на глобализацията и регионализацията, които са носители на особеностите на обществения живот на различни равнища – национално, регионално и глобално.

От 2016 г. в учебните планове на специалността „Регионално развитие и геоикономика“ в Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ присъства учебната дисциплина *Глобализация и регионализация* като избираема и осигуряваща личностно-ориентирано обучение за формиране на обективен светоглед и географска култура, насочена към изучаване и изследване на географските аспекти на глобализационния процес и основните въпроси на регионалното развитие и политика. По учебен план са заложили 30 учебни часа лекционен курс и 30 учебни часа упражнения.

В магистърската програма „География и икономика“ е предвидена учебната дисциплина „Географски аспекти на глобализацията и регионализацията“. Курсът има за цел да развие географската култура на студентите чрез усвояване на основните географски аспекти в проявлението на глобализацията и регионализацията на съвременния свят. Чрез цикъла от лекции се изграждат познания за сложния и на пръв поглед противоположен характер на разглежданите социално-икономически явления, насочени, от една страна, към формиране на единно икономическо пространство в планетарен мащаб, а от друга – към концентрацията на връзките в рамките на големи териториални комплекси, които играят значителна самостоятелна роля в структурата на световното стопанство. По този начин се създават възможности за по-детайлно изучаване на географските процеси и явления в пространствен и времеви аспект.

Основните идеи, които са заложили при определянето на тематичните кръгове в курса „Географски аспекти на глобализацията и регионализацията“, са да се постигне: усвояване на базовите понятия и категории, приети в теоретичната география за изследване на обектите в пространството; изпълване системата от научни знания (теории, закономерности, понятия); задълбочен географски анализ на съвременните процеси и явления в света.

Съвременното световно развитие е задвижвано от водещите процеси на глобализацията и регионализацията. Процесите на глобализация, които действат на различни равнища, с различна интензивност и под различна форма, водят до реструктуриране на тялото на социума, до разрушаване на едни и пораждаване на нови връзки, взаимодействия и взаимозависимости между страните, отделните системи, подсистеми и фрагменти, до ново възприемане на пространството и времето. Потенциалът и перспективите на глобализацията като динамичен процес детерминират интензитета на етапа на интернационализация с неговите количествени и качествени характеристики.

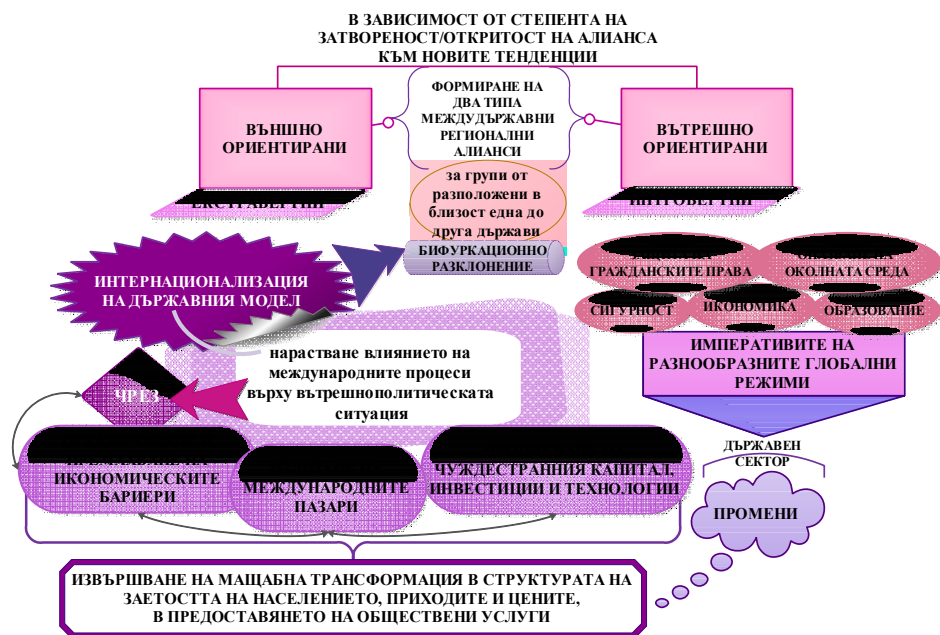
Глобализацията е мащабна трансформация, нова диференциация и интеграция, синтез на обществено-политическите, икономическите и търговските, образователните и културните системи – нов ред, нова глобална система – навлизаща и достигаща до всички области на живот. Процесът на „капещата върба“ е последица от предизвикателствата на глобализацията. При него пространствата на отделните държавни образувания все повече развиват своите граници в мащабите на глобалното пространство на планетата и тяхното структуриране и функциониране зависят все в по-голяма степен от доминиращите в цялото тенденции.

Н. Попов определя и обосновава, че процесите на глобализацията и регионализацията променят пространствените характеристики на основните измерения – политика, икономика, социална сфера, култура и др., а като взаимно свързани процеси „*предизвикват непознати досега промени в мисленето, разбирането и представите за съвременна демокрация, национален суверенитет, идентичност, социална стратификация и др.*“ [Попов, Н. 2009, с. 5, с. 17–19].

Според Е. Солинген явлението „бифуркационно разклонение“ е последица от нарастването на интернационализацията за групите страни разположени в близост една до друга (фиг. 1.). Защитена е тезата, че екстравертните (интернационализиращите се) алианси сътрудничат и работят за повишаване отварянето на националните икономики към външни субекти – конкурентноспособни стопански отрасли, компании с ориентирани към износ сектори на стопанството, висококвалифицирана работна ръка и др. [Solingen, E. 2015, pp. 52–54, 66, 99].

Отбелязва и позицията на интровертните алианси, при които се наблюдава обратният процес – развиване и просперитет на импортнозаместващи стопански отрасли, държавни дружества и корпорации, търговски банки и др. с голям дял държавно участие.

Фиг. 1. Модел на „интернационализация на държавния модел“ и бифуркационните разклонения като негова последица (по E. Solingen)

Представя се специфичен модел на глобализационната еволюция и регионалните алианси, който нарича *идеален тип регионализъм* – зони на мира и зони на войни (фиг. 2.).

Като специфичен е отделен третият, смесен тип на взаимна зависимост и връзки, от една страна, между държавната отговорност и ангажираност към конкретен тип регионален ред, а от друга страна, към процесите на сътрудничество и ред, стабилност и устойчивост, мир и политики на консенсус, изключващи конфронтацията и милитаризацията [Solingen, Etel. 2015, pp. 52–54, 66, 99].

Глобализацията и регионализацията са обективни процеси на съвременното общество и необходимост за развитието на човечеството, което изисква познаването на тяхната същност, развитие, функции, особености, характеристики, измерения, тенденции и проблеми.

Университетският курс е предложен от позицията на пространствената структура и приоритети в развитието на световното стопанство.

Структурно-съдържателната рамка на курса детерминира няколко вектора на обучение – същостен, исторически, особености и характеристики, диференцираност и комплексно-интегративен подход на развитие, глобализация и регионализация на световното стопанство и глобална геоикономика, информационната революция и урбанизационните процеси в контекста на глобализацията и регионализацията, политики и стратегии, пространствено развитие и

планиране, тенденции и проблеми, предизвикателства, рискове и реалности, европейски регионализъм и пространство, „Бяла книга за бъдещето на Европа“, България и процесите на глобализация и регионализация (табл. 1.).

Фиг. 2. Графически организатор на типове регионален ред (по E. Solingen)

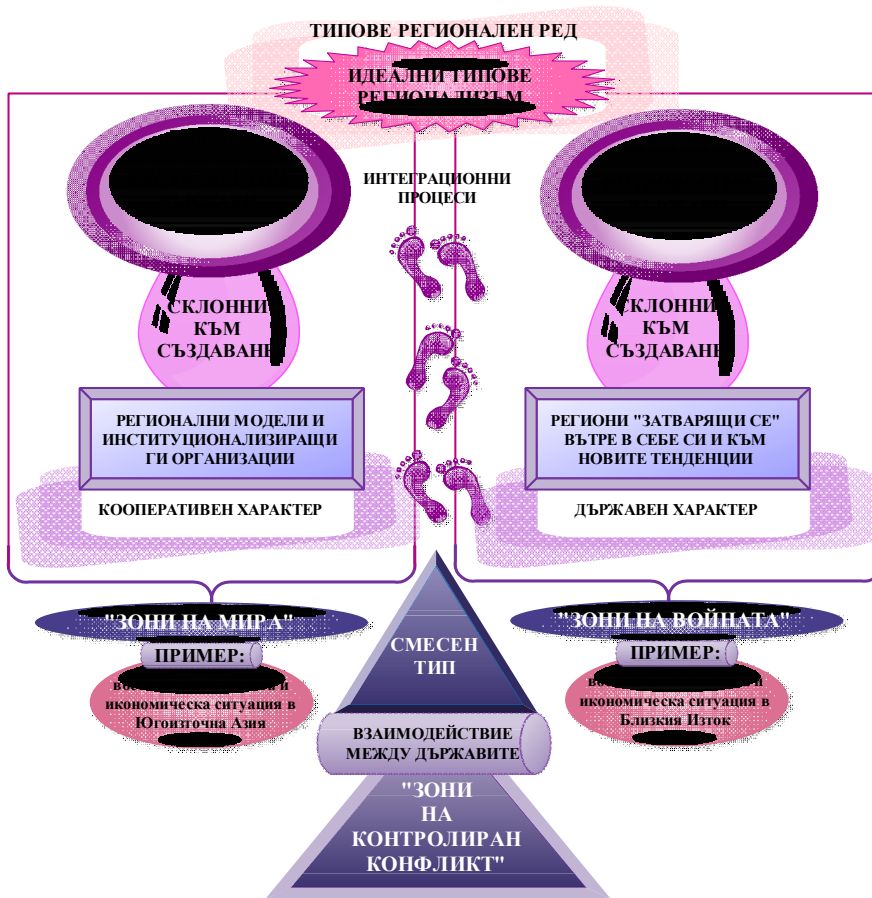

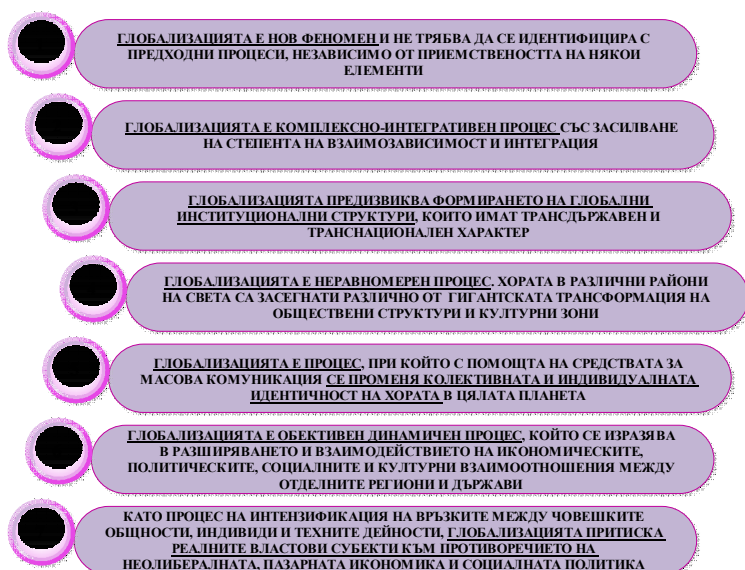
Таблица 1. Структурно-съдържателна рамка на учебната дисциплина „Глобализация и регионализация“

№	ТЕМИ
1.	Универсализиране – или да бъдеш глобализиран
2.	Същност на глобалистиката и глобализацията. Глобализация и информационно общество
3.	Същност и специфика на регионализацията. Регионализация и информационно общество
4.	Глобалното развитие в исторически план
5.	Значение на ВГО за глобалното развитие
6.	Особености на регионалистиката

7.	Основни характеристики и особености на глобализацията
8.	Глобализация и регионализация – взаимодействие и диференциация
9.	Глобализация и регионализъм – две страни на един процес
10.	Глобализация и регионализация – политики и стратегии
11.	Глобализация на световното стопанство. Регионализация на световното стопанство
12.	Глобална геоикономика
13.	Глобални тенденции в движението на външните капитали
14.	Глобализация и връзката ѝ с информационната революция
15.	Пространствено развитие и планиране
16.	Влияние на урбанизационните процеси върху глобалното развитие
17.	Последиците от глобализацията и регионализацията – негативни последици
18.	Глобални и регионални тенденции на съвременното развитие
19.	Тенденции за развитие на регионалната политика и инфраструктурните коридори
20.	Проблеми и тенденции в съвременната регионална политика
21.	Новите геополитически предизвикателства, рискове и реалности
22.	Европейски регионализъм и европейско пространство. Геополитологични аспекти. „Бяла книга за бъдещето на Европа” (документ за размисъл относно извличането на ползите от глобализацията)
23.	България и процесите на глобализация и регионализация

Предложените теми са в отговор на глобалните и регионалните предизвикателства и тенденции. Транснационалните предизвикателства са разпределени неравномерно между хората и регионите, което провокира задълбочаване на един от проблемите на глобалното общество – **социалната стратификация**, който е с тясно регионално-пространствен характер на измерване. Според Н. Попов именно това е една от основните характеристики на глобализационните процеси и тяхната регионална разслоеност (фиг. 3.).

Фиг. 3. Основни характеристики на глобализационните процеси и пространствената предопределеност (по Н. Попов)

Всяка от специфичните характеристики е следствие от комплексно – интегративния подход с ясно присъствие във всяка област на съвременното развитие на човешкото общество [Попов, Н. 2009, с. 5, с. 17–19].

В отговор на социалната стратификация са детерминирани политиките на ЕС в „Бяла книга за бъдещето на Европа“, в която е залегнала тезата за „изграждането на справедлив, основан на правила международен ред, в чиято структура са залегнали високи стандарти, изисква сътрудничество между много страни с различни интереси, култури и равнища на развитие“ [Бяла книга на Европа..., с. 16].

Постигането на хармония между *средствата* за глобализация – отваряне на пазари и технологичен напредък, от една страна, и нейните *цели* – утвърждаване на правата и осигуряване на повече благоденствие за хората, от друга страна, е приоритет за разрешаване и преодоляване на един от сериозните проблеми на ЕС [Бяла книга на Европа..., с. 16].

В глобален мащаб особеностите на процеса на икономическа глобализация са движещият локомотив на напредъка и същевременно лост за диференциране на дълбока и неразрешима социално-икономическа дисхармония в следващото десетилетие.

Всички тези особености са обект на изучаване в университетския курс по *Глобализация и регионализация*:

- ✓ създаване, развиване и функциониране на международни институции и регионални обединения (с икономически характер);
- ✓ либерализация на пазарите и интензификация на икономическите отношения;
- ✓ ролята на световния пазар и на транснационалните корпорации;
- ✓ информационните технологии и информационната революция, технологичните производства.

Обучението по глобализация и регионализация насочва обучаемите към стратегията за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, при който глобалната геоикономика е основана на знанията и иновациите, насърчавана е към ефективно използване на ресурсите и към екологична икономика с цел постигане на високо равнище на икономическа заетост, водеща до социално и териториално сближаване.

Глобализацията и регионализацията като общопланетарни процеси на съвременното човечество се развиват постепенно с различна динамика във времето и пространството, с различни темпове и на различни нива, но с единен обхват на световното пространство – пространство без граници.

Икономическото сътрудничество и информационните технологии, либерализацията на икономиката и свободните пазари са двигателите на регионализацията и глобализацията, които в някои части на света имат „обърнат модел“ на взаимозависимости и взаимодействия.

Процесите на глобализация и регионализация не могат да бъдат стопирани и не са обратими, но изискват ефективно управление и далновидна трансформация, които да осигурят бъдеще на справедливите политики, интеграция и свободно движение на хора, стоки и капитали без издигане на национални бариери.

Глобализацията е реален и всеобхватен процес, който влияе върху икономическите, социалните, екологичните, културните, образователните процеси. През последните години все повече нараства активността на регионалната интеграция, или региоинализъмът се прилага и използва като подход за разрешаване на политико-икономически и социално-културни проблеми с цел защита на интересите на група страни от даден регион.

З. Бауман твърди, че „глобалната сцена“ е театърът на междудържавната политика, която посредством търговия или въоръжени конфликти цели международното гарантиране на границите – тяхното очертаване и запазване [Бауман, З. 1999].

Границите на всяка суверенна държава затварят и отделят територията ѝ, но в условията на глобализация и регионални възможности интернационализацията позволява на националната икономика да извлича дивиденди от световните икономически връзки, които се простират извън нейните суверенни граници. Глобализацията предполага невъзможността за успешно развитие на националната икономика без координация със световната икономика, което има различни пространствени граници – наднационални. Защишава тезата за необходимостта от наднационалната интеграция като условие за преодоляване на затвореността от военната, икономическата и културната самодостатъчност (фиг. 4.).

Фиг. 4. Наддържавната интеграция (по З. Бауман)

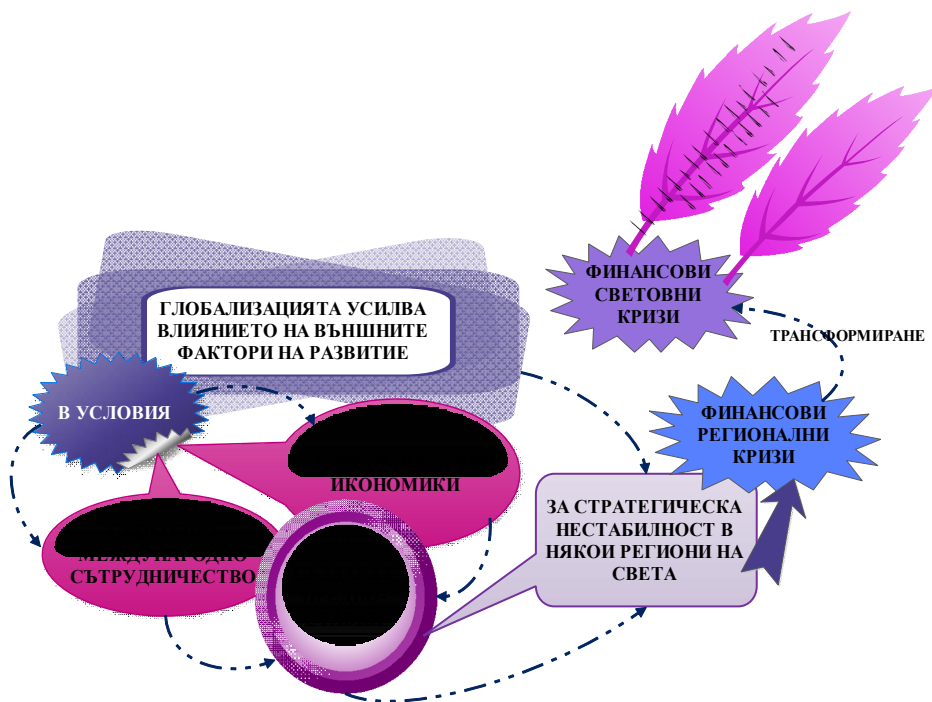
Регионализацията е една от посоките на модела на наддържавна интеграция и адаптация, която принципно осигурява тласък в развитието на глобализацията. Регионализацията е средството, чрез което се бламират дезинтегриращите процеси.

Регионализмът е стимулиран от глобализацията и следва стратегията за засилване на политико-икономическата и социално-културната сила, интереси и развитие на държавите в даден регион. Глобализацията и регионализацията водят до ускоряване на динамиката и усложнеността на процесите във всички сфери на човешкото общество, или интеграционните процеси са рефлексия на социално конструираната действителност.

Д. Костов коментира тезата за влиянието на външните фактори и глобализацията, като казва, че последващото развиване и стабилността на една икономика стават невъзможно без развиването и стабилността на други икономики, което определя важността на регионализма (фиг. 5.) [Костов, Д. 2014].

Процесите на регионализация са осъзната политика на държавите с цел укрепване на интеграцията на икономическото сътрудничество, а глобализацията включва регионализацията и акумулира ефекта от геоикономическите полюси [Бауман, З. 1999].

Фиг. 5. Модел на влияние на външни фактори и глобализационните процеси (по Д. Костов)

Според Д. Костов глобализацията води до:

- ✓ *разпадане на международното разделение на труда;*
- ✓ *переразпределение на специализацията на МРТ между многонационалните корпорации;*
- ✓ *обединяването на националните компании в международни корпорации усилва деконцентрацията на производството;*
- ✓ *глобалната зависимост на трансграничния поток на капитали, стоки и услуги създава интернационални транспортни коридори и способства либерализацията на търговията [Бауман, З. 1999].*

За всяка особеност и характеристики, последици и тенденции на двата съвременни процеса на развитие студентите изготвят портфолио, в което се съдържат отговорите на конкретни изследователски задачи и в което представят своя личен поглед и аргументирана позиция по въпросите на глобализацията и регионализацията.

Глобализацията и регионализацията като тематика на университетски курс са насочени към географските аспекти и измерения в пространството – икономическо, социално, както и пространството като политическо поле на действие с неговия абстрактен характер.

Според А. Дерменджиев именно пространството не е статично, а е „особено динамично, то еволюира през последните десетилетия, в условията на глобализация на социално-икономическите, политическите и културните отношения“ [Дерменджиев, А. 2018, с. 116–117, 122–124].

Защитена е тезата, че пространството е единствената конструкция, в която настъпват изменения с безусловна достъпност от страна на човешкото общество.

Основен момент в регионализацията е взаимодействието, сближаването на икономиките в определени регионални рамки, които са съвкупност от йерархически взаимоподчинени териториални единици.

А. Дерменджиев определя следните таксономични единици на райониране: зони; макрорегиони; големи райони; мезорайони; микрорайони [Дерменджиев, А. 2018, с. 116–117, 122–124].

Процесът на формиране и развиване, функциониране и разширяване на алианси и групи страни на дадена таксономично-териториална единица с цел реализиране на регионална интеграция и икономическо взаимодействие води към съгласуваност и обединение, съвместяване и консолидация на икономическите механизми и интеграционен синтез. Географският аспект и пространственото проявление на глобализацията и регионализацията ситуират световното стопанство и либерализацията на външноикономическите отношения в социоекономически конструкции и обединения с цел улесняване на глобалната интеграция на националните пазари.

Регионите са „самостоятелни социално-пространствени живи светове, като жизнени социални конструкции, като своеобразни регионални идентичности“ [Дерменджиев, А. 2018, с. 116–117, 122–124].

Процесите в регионалните блокове на идентичност се базират на взаимното сътрудничество на страните (разположени в близост една от друга), но глобализацията въздейства върху отделните държави и групи държави по различен начин в различна и посока – резултатът е неравномерно въздействие в различните региони. В условията на интензивно развитие на процесите на глобализация и регионализация са важни идентифицирането, детерминирането и класифицирането на многопосочните взаимодействия, взаимосвързаности и двупосочна йерархичност на качествено векторното развитие на световното стопанство.

Двата основни процеса в развитието на съвременния свят – глобализацията и регионализацията – имат експлицитно и имплицитно влияние върху човечеството и начина на живот във всяка точка на нашата планета. Последните от двата процеса са водещи по пътя към постигане на ефективен интеграционен синтез и интеграция на световното стопанство.

В техногенната и информационната ера на развитие на човешкото общество процесите на глобализация и регионализация са носители на все повече провокации и противоречия, дискуссионност и крайни оценки, разнопосочни прогнози и „хармоничен“ дисбаланс на интереси.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Публикации

Бауман, З. 1999 – З. Бауман. Глобализация – последици за човека. София: Лик. [Z. Bauman. Globalizatsia – posleditsi za човека. Sofia: Lik].

Дерменджиев, А. 2018 – А. Дерменджиев. Социална и културна география. Анали(зи), контекст(и), (с)мисли. Велико Търново: Ивис, с. 116–117, 122–124. [A. Dermendzhiev. Sotsialna i kulturna geografia. Anali(zi), kontekst(i), (s)misli. Veliko Tarnovo: Ivis, s. 116–117, 122–124].

Костов, Д. 2014 – Д. Костов. Геоикономика и регионалистика. София, АИ КИА. [D. Kostov. Geoikonomika i regionalistika. Sofiya: AI KIA, 2014].

Попов, Н. 2009 – Н. Попов. Глобализация и регионализация. Благоевград: УНИ „Неофит Рилски“. [N. Popov. Globalizatsia i regionalizatsia. Blagoevgrad: UNI “Neofit Rilski”.]

Бяла книга на Европа... – „Бяла книга за бъдещето на Европа“ – документ за размисъл относно извличането на ползите от глобализацията, Европейска комисия, Брюксел, 2017, с. 16. [“Byala kniga za badeshteto na Evropa” – dokument za razmiscal otnosno izvlichaneto na polzite ot globalizatsiyata, Evropeyska komisija, Bryuksel, 2017.]

Solingen, E. 2015 – Etel Solingen. Comparative Regionalism: Economics and Security. London and New York: Routledge.